

Darko Knez, *Vonj po tobaku: Pribor za kajenje iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / The Scent of Tobacco: Smoking Paraphernalia at the National Museum of Slovenia*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2024, 320 str.

V zbirki *Viri: Gradivo za materialno kulturo Slovencev* je v Narodnem muzeju Slovenije izšla dvojezična slovensko-angleška znanstvena monografija, ki predstavlja del zbirke pribora za kajenje Oddelka za zgodovino in uporabno umetnost. Celotna zbirka obsega več kot 500 pripomočkov za kajenje, v knjigi pa je predstavljen njen reprezentativni del, in sicer iz kulturnozgodovinskega ter naravoslovno-konservatorskega vidika. Nekateri obravnavani predmeti segajo v 17. stoletje, večina predmetov pa je bila izdelana v 19. in 20. stoletju na področju slovenskega etničnega ozemlja oziroma v sosednjih državah. Njihova kakovost je raznolika: od serijsko izdelanih do kakovostnih unikatnih primerkov, ki so praviloma označeni z značkami izdelovalca oziroma so bili izdelani po naročilu.

285

Kadilski predmeti so redko zastopani na muzejskih razstavah oziroma obravnavani v strokovnih in znanstvenih publikacijah. V slovenski literaturi se omenjajo predvsem gorjuške pipe, praviloma takrat, ko se piše o domačih obrtneh, in porcelanaste pipe v vojaškem kontekstu. Kadilske predmete so zbirali od ustanovitve Deželnega muzeja za Kranjsko leta 1821, pridobivali pa so jih med terenskim raziskovanjem, z zapuščinami, darili ali nakupi.

Knjiga je nastala kot plod sodelovanja pri več mednarodnih in domačih temeljnih raziskovalnih projektih pri Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani (Odotheka: raziskave olfaktorične dediščine: zajem, rekonstrukcija in konserviranje vonjev zgodovine – vodja dr. Matija Strlič; Vonj in nesnovna kulturna dediščina – vodja dr. Mojca Ramšak) ter raziskovalnem programu Narodnega muzeja Slovenije (Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč – vodja dr. Tomaž Lazar).

V uvodu prvi avtor in urednik, kustos mag. Darko Knez z Oddelka za zgodovino in uporabno umetnost Narodnega muzeja Slovenije, predstavi zbirko pribora za kajenje Narodnega muzeja Slovenije, zgodovino in uporabo tobaka ter kajenje na Slovenskem, obenem pa zbirko umesti v evropski kontekst s primerjalnim pregledom specializiranih tobačnih muzejev in zbirk. Nato v prvem poglavju sledijo opisi pip, kot so keramične pipe, pipe iz morske pene, porcelanaste pipe, lesene pipe, ulmske pipe in gorjuške pipe, mošnjičkov za tobak, posod za tobak in cigarete, vžigalnikov in vžigalic ter drugih kadilskih pripomočkov. Ker se predmeti večejo na uporabo ljudi, so v prvem delu predstavljeni znameniti Slovenci in njihove kadilske navade, kot jih spoznamo iz kadilskih predmetov, ki so jih ali naj bi jih uporabljali Valentin Vodnik, France Prešeren, Niko Zupanič, Karel Dežman, Simon Jenko in Rudolf Cvetko. Nazadnje so v prvem poglavju predstavljene še samostojne zbirke predmetov, povezane s kajenjem: zbirka Grebenc, zbirka Kenda, zbirka Jevnikar, zbirka Josipa Broza Tita in zbirka pip Nadežde Kafol. V omenjenih poglavjih je Knez uporabil številne vire, mdr. tudi neobjavljene rezultate raziskav o Prešernovi tobačnici in kajenju na Slovenskem, ki so nastali na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo (avtorica Mojca Ramšak), kar pa je izpadlo pri navedbi virov.

V drugem delu monografije so predstavljeni s kajenjem povezani predmeti na drugih oddelkih Narodnega muzeja Slovenije in v Pokrajinskem muzeju Celje, in sicer Blaženka First piše o »Kadilcu pipe« iz Pokrajinskega muzeja Celje, Tomaž Nabergoj pa o tobačnih

pipah iz reke Ljubljanice kot arheološkem viru. Celjsko sliko moža s pipo in tihožitjem, domnevno *Alegorijo voja* iz serije *Pet čutov*, še vedno motrimo kot anonimno delo, nastalo v drugi polovici 17. stoletja, čeprav je bilo avtorstvo pripisano več umetnikom. First razpravlja o avtorstvu in o interierju slike, še zlasti v navezavi na kadilsko kulturo in prakso. Tomaž Nabergoj predstavlja majhno, a raznovrstno zbirko tobačnih pip (ali pip za kajenje tobaka) Narodnega muzeja Slovenije, ki je posebna predvsem zato, ker pipe z izjemo dveh primerkov izhajajo iz reke Ljubljanice, enega najpomembnejših arheoloških najdišč v Sloveniji, in imajo v nekaj primerih znanih vsaj nekaj podatkov o okoliščinah odkritja in arheološkem kontekstu najdišča.

Tretji del knjige je posvečen naravoslovnim analizam in restavriranju predmetov, povezanih s kajenjem. Zbirka pribora za kajenje vsebuje predmete iz raznolikih naravnih materialov anorganskega in organskega izvora ter iz sintetičnih materialov oziroma plastičnih mas. V njej so zastopani kovinski predmeti, keramika in porcelan, les, usnje, biserna matica (aragonit in konhin) in morska pena (sepiolit). Raznovrsten nabor materialov in njihove kombinacije so poseben izziv za konservatorje-restavratorje, ki v tem poglavju obravnavajo izzive pri zaščiti teh predmetov in podaljševanju njihove obstojnosti. Mag. Nataša Nemeček predstavlja konservatorsko-restavratorske izzive pri predmetih iz različnih materialov v Zbirki pribora za kajenje, dr. Eva Menart raziskave kovine z rentgensko fluorescenčno spektrometrijo (XRF), Lea Legan, dr. Klara Retko in dr. Polonca Ropret identifikacijo materialov na predmetih iz Zbirke pribora za kajenje, Nataša Nemeček in Eva Menart uporabo elektrolitskih metod za analizo in čiščenje predmetov iz Zbirke pribora za kajenje in dr. Katja Kavkler analizo materialov izbranih pip iz zbirke Nadežde Kafol.

Obravnavanih muzealij pa ne povezuje samo zgodovinsko izpričana kultura kajenja, kadilske prakse in navade, materiali kadilskih pripomočkov in vloga tobaka v družbi, pač pa tudi sam vonj. Vsi predmeti, ki so predstavljeni v knjigi, imajo še vedno bolj ali manj zaznaven vonj po tobaku, ne glede na njihove pestre zgodovinske zgodbe in izvedene konservatorsko-restavratorske posege.

V knjigi prvi avtor Darko Knez na več mestih poudarja, da njegov namen ni promoviranje kajenja, temveč predstavitev kadilske dediščine kot del identitete kadilcev. S tem naslavlja morebitne pomisleke glede zdravstvenih posledic uživanja tobaka. Poudarjanje zgodovinskega in kulturnega pomena kadilskih pripomočkov namesto glamurizacije kajenja dodatno potrjuje njegovo stališče in namen knjige.

Knjiga je bogato barvno ilustrirana, predmeti so opisani in razvrščeni na pregleden, kataloški način.

Mojca Ramšak